

ім. М.П. Бажана, 1990. – 1008 с.

17. Явоненко О.Ф. Наш інститут (1916-1996) / О.Ф. Явоненко // Початкова школа. – 1996. – вересень. – № 9 (327). – С. 4-6.

Пригорницькая Е.Ю. Трансформация высшей школы Чернигова (1919-1921)

Статья освещает изменения, произошедшие в организации высшей школы Чернигова в 1919-1921 гг. на фоне модернизации системы образования в УССР. На основе широкой источниковой базы проанализированы условия подготовки научно-педагогической интеллигенции города.

Ключевые слова: образование, педагогическое образование, высшая школа, институт народного образования, УССР, Чернигов, XX столетие.

Pryhornytska O.Yu. Transformation of higher education of Chernihiv (1919-1921)

The article highlights the changes in the organization of higher education in Chernihiv in 1919-1921 against the background of the modernization of the education system in the USSR. The author analyzes the conditions of the training of scientific-pedagogical intelligentsia of the city on the basis of archive materials.

Key words: education, pedagogical education, higher school, institutes of the folk education, USSR, Chernihiv, twentieth century.

14.03.2013 р.

УДК 007.304:655.3.066«192»

Н.С. Подоляка

**РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ
20-Х РОКІВ ХХ СТ. В УТВЕРДЖЕННІ
БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ РАДЯНСЬКОЇ
СИСТЕМИ ОСВІТИ НА СУМЩИНІ**

У статті аналізуються видання «Наша освіта» (1924-1930) та «Трудова освіта» (1920-1922) як впливовий чинник формування радянської громадсько-педагогічної думки 20-х років ХХ ст.

Ключові слова: педагогічна преса, інформація, проблематика ЗМІ.

Педагогічна преса 20-х, 30-х років ХХ ст. створювалася, у більшості, рішенням радянських і партійних органів, які контролювали освітню політику. У цей час з друку виходять бюлетенів – 24, вісників – 3, записок – 4, збірників (наказів, методичних матеріалів, праць тощо) – 8, листів (інформ., інстр., інстр.-інформ.) – 4, журналів – 56, газет – 17 найменувань. З них українською друкувалось 89, російською – 23, єврейською – 2, польською – 4, німецькою – 1, есперанто – 1 (4 не визначено) видань. Значна кількість періодичних видань друкувалася спочатку виключно російською мовою, орієнтувались на загальний простір поширення в СРСР, а згодом, виконуючи завдання українізації, перейшла на друк українською мовою [9, 117-128].

Мета нашого дослідження – висвітлити специфічні характеристики часописів «Наша освіта» та «Трудова освіта» з огляду на завдання формування ідеологічних основ радянської системи освіти.

Зважаючи на наявність в Сумському регіоні двох вузів – Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка та Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка – в навчальній програмі яких обов'язковим є предмет історії педагогіки, розглянуте питання буде вкрай важливим. І хоча про педагогічну пресу з різних позицій писало багато авторів, зокрема С. Лобода, О. Сухомлинська, Л. Березівська, Н. Побірченко та інші, усе ж наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що питання висвітлення радянської громадсько-педагогічної думки на сторінках часописів «Наша освіта» та «Трудова освіта» не отримало всебічного й об'єктивного висвітлення в журналістикознавстві. Важливість роботи зумовлена й необхідністю аналізу регіональної преси першої половини ХХ ст.

Сумщина славна своїми журналістськими традиціями. У перші роки радянської влади на її теренах виходило кілька педагогічних періодичних видань: «Трудова освіта» (Охтирка, 1920 – 1922 рр.), «Інструктивний лист» (Сум. окр. інспектура народної освіти, 1928 р.), «Наша освіта» (Сум. окр. інспектура народної освіти, 1924 – 1930 рр.), «На штурм неписьменності» (Суми, 1929 р.).

У фондах Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка нами виявлено 22 екземпляри часопису «Наша освіта» за 1925-1930 роки. Варто відзначити, що періодичне видання з такою ж самою назвою виходило в 1924 р. й в Житомирі.

Перше число бюлетеню датоване 20 грудня 1924 р. На першій сторінці подавалася головна інформація про видання: громадсько-педагогічний часопис-місячник Сумської Окружної Інспектури Народної Освіти. Далі йшли умови передплати та друкування публікацій. Тут зазначалося, що передплата обов'язкова для всіх освітніх установ Сумської округи, надіслані до друку статті й замітки не повертаються, а весь матеріал редакція використовує за власним бажанням. На обкладинці виділялося гасло: «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». Часопис накладом у 650 примірників виходив українською мовою в Сумах. До 1930 р. він мав малий формат й лише останній номер мав збільшені розміри.

До складу редакційної колегії входили П. Вовченко (відповідальний редактор), Г. Попова, І. Левченко (загальний редактор), секретарем редакції був О. Теодорович. На початку свого існування перед редакцією бюлетеню стояли наступні завдання: «Широко пропагувати та втілювати в маси робітників освіти нову радянську систему, принципи та основні засади радянської школи; боротися з ворожими впливами на культурне будівництво; відгукуватися

на всі найважливіші питання поточного життя та соціалістичного будівництва; об'єднувати актив радянського учительства для спільної роботи над новими програмами, методами роботи; удосконалювати практику педагогічної роботи за певних умов; допомогти вчителю розібратися в нових програмах, методах роботи, принципах радянської освіти, підвищити педагогічний та політичний рівень. Зі всією рішучістю висовувалася також потреба давати учителю поради з організаційно-методичних питань, обмінюватися досвідом та наслідками роботи, висвітлювати недоліки нашої культосвітньої й педагогічної роботи та їх виправляти» [1, 1-3].

Часопис мав наступні розділи: 1) організація й ідеологічне керівництво народною освітою в окрузі; 2) соціальне виховання в його масових формах; 3) партосвіта; 4) політосвітробота; 5) професійна освіта; 6) метод. робота й методичний досвід в усіх галузях народної освіти; 7) що нам пишуть (низова праця на місцях); 8) бібліографічні поради; 9) пед. консультації; 10) освітня хроніка; 11) офіційний матеріал, обіжники й розпорядження; 12) листування редакції; 13) оповіщення та об'яви.

З 1928 відповідно до розпорядження окружної

інспекції народної освіти (ОІНО) часопис мали в обов'язковому порядку передплатити всі трьохрічні, чотирьох- і семирічні трудшколи, дитячі будинки й дитсадки, школи і курси лікнепу, сільбуду і хати-читальні, клуби, бібліотеки й гуртки, професійні школи, інші.

Перші публікації часопису – переважно оголошення офіційного, адміністративного та суто інформаційного характеру. З часом на сторінках бюлетеню з'являються матеріали поточної творчої роботи метод. органів, досягнення освітніх закладів та практичні поради. Поволі бюлетень почав набувати нових рис, поєднуючи в собі функції і бюлетеню, і громадсько-педагогічного журналу. На п'ятому році існування до бюлетеня ставилися вже не тільки як до довідника про чергові розпорядження окружної інспекції народної освіти, але й «в головному як до ідеологічного й методичного керуючого джерела, що відображає наш досвід, досвід Сумщини» [10, 1].

Як зазначалося редакційною колегією, на етапі другої п'ятирічки невідкладним завданням часопису стало «виступити на боротьбу за письменність, організувати рішучий удар по релігії, знахарству, пияцтву» [1, 1-3]. Одним із завдань було оголошено

«правильно зорієнтувати робітників освіти в питаннях наукової педагогіки, підвищувати їх теоретичний рівень, допомагати їм озброїтись в проблемах марксистської педагогіки, бо без цього не можна правильно будувати свою освітню роботу, виховувати нове покоління для соціалістичного будівництва» [1, 1-3]. Отже, найголовнішим завданням ставала пропаганда радянського способу життя.

Жанрова палітра публікацій була різноплановою: замітки, розширені інформації, звіти, репортажі, кореспонденції, критичні статті про недоліки роботи педагогічних колективів. Актуальними були проблеми пропаганди та агітації. Зокрема, у № 8-10 (серпень-жовтень) за 1928 р. журналіст Г. Гусак дає поради щодо підготовки до виборів депутатських рад різного рівня школам та учителям. При цьому з позицій більшовицької ідеології потрібно було провести не лише низку батьківських зборів та обговорити питання на засіданнях партійних та комсомольських осередків, а ще й допомагати складати списки позбавлених права голосу, тобто так званих класових ворогів [3, 73].

Багато уваги на шпальтах часопису приділялося проблемі подолання неписьменності в містах та селах округу [14, 52-53]. Певні публікації «Нашої освіти» стосувалися розвитку краєзнавства як необхідного елементу педагогічної праці вчителя [17, 1-3; 4, 23].

Варто відзначити також, що часопис виходив у період, коли політика українізації набувала стратегічно важливих рис, тож продовжувала складати теоретичний і практичний зміст творчої і педагогічної діяльності українського вчителства. На сторінках видання публікували свої статті провідні вчені того часу: Юрій Самброс [15, 11-21; 16, 7-8], Никанор Онацький [11, 57-58; 12, 115], інші.

Самброс Юрій Пилипович активно «лобіював» якнайшвидше вирішення питання про відкриття Сумських вищих педкурсів перед виконкомом, займався укомплектуванням викладацького корпусу, систематично подавав пропозиції щодо вдосконалення педагогічного процесу. У 1925 р. він обійняв посаду завідувача навчальної частини, упродовж 1931-1933 рр. завідував педагогічною практикою студентів Всеукраїнського інституту народної освіти в Харкові, у 1946 та 1954 рр. був нагороджений професійними відзнаками Російської Федерації.

Високо оцінюючи п'ятирічну діяльність редакційної колегії, Ю. Самброс у своїй статті «З п'ятирічного минулого «Нашої освіти» доходить до висновку: «За нинішньої доби апарат ОІНО без такого часопису – буде фатально відірваний від своєї периферійної лабораторії й від своєї маси творчого активу» [15, 11-21]. Він радить у перспективі взяти певну установку щодо зросту, забезпечити видання літературним матеріалом, приділити більше уваги організаційним питанням видавництва та нагородити співробітників редакції.

Прізвище Никанора Харитоновича Онацького частіш за все згадується, коли мова йде про створення в Сумах історико-художнього музею. Більш-менш досліджена й його літературна творчість, а журналістська та видавнича діяльність художника майже не привертала уваги науковців. Звідси виникає потреба більш ретельного дослідження спадщини митця. У статті «Організація мережі кореспондентів Сумського музею» Н. Онацький піднімає важливе питання вивчення рідного краю [11, 57-58]. Друга його публікація в «Нашій освіті» – рецензія на книгу В. Таран з методики і техніки письма [12, 115]. Подібні рекомендації і сьогодні мають цінність, доводять широкий кругозір їх автора.

Чільне місце в часописі займала «Книжкова сторінка Книгоспілки» – Всеукраїнської кооперативної книготорговельної та видавничої організації, яка відновила свою діяльність у 1922 р. й зорганізувала власну систему розповсюдження книг, спираючись головним чином на низові кооперативи [7, 78-79]. На шпальтах «Нашої освіти» спілчани знайомили читачів з формами роботи з книжкою шкільних кооперативів, хронікою подій Сумської філії Книгоспілки, новинками літератури з питань освіти та кооперації.

Співпрацювала редакція й зі своєю аудиторією, зокрема було надруковано чимало відповідей на листи дописувачів. Редакція провадила політику заохочення співробітників часопису. У № 11-12 за 1928 р. було надруковано «Положення про стимулювання дописувачів «Нашої освіти» грошовою винагородою». Авторам пропонувалися гонорари за опис практики роботи педагогічних колективів [4, 53].

Протягом 1920-1922 рр. на Сумщині виходив журнал «Трудова освіта» – періодичний орган Охтирської повітнар освіти. У фондах Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка нами виявлено лише один екземпляр часопису за 1922 рік (№ 21-23). На його обкладинці на фоні мальовничого краєвиду зображено сонце, яке сходить, а у його променях гасло: «Пролетарі всіх країн, єднайтеся!». Журнал вартістю 50 крб. видавався в друкарні Охтирського повітвиконкому накладом 500 екземплярів. Головним редактором видання був завідувач повітовою нар освітою Матвій Лукич Довгополюк.

Постать М.Л. Довгополюка широко відома в педагогічному краєзнавстві. У 1913 р. він працював в Охтирському землевідділі агрономом, а після подій 1917 р. був обраний членом виконкому Охтирської повітової Ради. Він із Повітземвідділу перейшов працювати в Охтирський повітовий відділ народної освіти. М.Л. Довгополюк товаришував із Борисом Антоненком-Давидовичем, Юрієм Самбросом, Іваном Багряним, організував Охтирську «Просвіту», філію спілки селянських

письменників «Плуг», до якої входили літератори Сергій Пилипенко, Кость Гордієнко, Олександр Копиленко, Андрій Панів. Вони випускали в Охтирці літературні збірники. У 1922 р. М.Л. Довгополук був призначений на посаду завідувача дитячої колонії, яка незабаром отримала назву «Охтирське дитяче містечко» [2, 286-312].

В журналі «Трудова освіта» Матвій Лукич піднімав важливі питання реорганізації управління в керуванні освітньо-виховних установ. «Праця по народній освіті потребує в даний момент скерування її в певне річище і ясне, виразне оформлення планів і форм освітньої роботи», – зазначається в статті «На нові рейки» [5, 2-3]. Для переведення цього завдання в життя потрібно, на думку освітянина, перш за все дати самій установі проявити максимум ініціативи, та щоб на чолі установ стояли особи, відповідальні за працю й життя закладів. Він пояснює розруху в освітніх установах наступним чином: «Причин такого становища помешкань освітніх установ завжди шукають в об'єктивних обставинах, але, окрім сих «об'єктивних обставин», сього «козла отпущенія», на якого вішають все і вся, при ближчому й уважнішому знайомстві виявляється, що виною сієї руїни є в більшій мірі невідповідність апаратів керування і байдужість, і невідповідальність тих безпосередніх керівників, які стояли на чолі даної освітньо-виховної установи» [5, 2-3]. Сміливі думки сміливої людини.

Означену тему продовжувала стаття Г. Плахта «Реальні завдання» про головні завдання керуючого повітовим відділом народної освіти [13, 7-13].

Містив журнал і статті про антирелігійну пропаганду. Він подавав списки літератури з питань релігії. Офіційну частину часопису складали положення про волосні надзвичайні комісії по ліквідації неписьменності.

Отже, політика українізації на початку 20-х років ХХ ст., з одного боку, сприяла стрімкому розвитку української культури й освіти, а з іншого – призвела до політичних репресій в кінці 30-х років. Зокрема, зазнав репресій директор художньо-історичного музею і дописувач «Нашої освіти» Никанор Харитонович Онацький. Таким чином стає очевидним, що педагогічна періодика того часу мала значущу роль організатора вчительських мас, але одночасно була невід'ємною складовою державної ідеології.

Розглянувши педагогічні журнали 20-х років ХХ ст., що виходили на теренах сучасної Сумщини, можна зробити висновок, що такі були основним і найпоширенішим засобом, важливим чинником в утвердженні більшовицької ідеології радянської системи освіти, пропаганді нового способу життя та вихованні майбутнього покоління будівників комунізму.

Посилання

1. Вовченко П.І. До нових завдань / П.І. Вовченко // Наша освіта. – 1929 – № 10-12 (листопад-грудень). – С.1-3.
2. Голубченко В.Ю. Педагогічне краєзнавство Сумщини: пошуки та знахідки // Інновації в професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя: методологічні, змістові та методичні засади: монографія. – Суми, 2011. – С.286-312.
3. Гусак Г. Перевибори Рад і школа / Г. Гусак // Наша освіта. – 1928. – № 8-10 серпень-жовтень). – С.73.
4. До передплатників, читачів і співробітників «Нашої освіти» // Наша освіта. – 1928. – № 11-12 (листопад-грудень). – С.53.
5. Довгополук М. На нові рейки / М. Довгополук // Трудова освіта. – 1922. – № 21-23 (березень-червень). – С. 2-3.
6. Краєзнавство в політосвітній роботі // Наша освіта. – 1926-27. – № 7 (березень). – С. 23.
7. Книга и книжное дело в Украинской ССР: сборник документов и материалов. 1917-1941. – К. : Наукова думка, 1985. – 480 с.
8. Краєзнавство в політосвітній роботі // Наша освіта. – 1926-27. – № 7 (березень). – С. 23.
9. Лобода С.М. Українська педагогічна преса як провідний чинник формування ідеологічних основ радянської системи освіти (1920 – 1930 рр.) / С. М. Лобода // Освіта Донбасу. – 2010. – № 4-5 (141-142). – С. 117-128.
10. На п'ятому році // Наша освіта. – 1928. – № 11-12 (листопад-грудень). – С. 1.
11. Онацький Н. Організація мережі кореспондентів Сумського музею / Н. Онацький // Наша освіта. – 1929. – № 1-2. – С. 57-58.
12. Онацький Н. [Рец. на кн. В. Таран «До методики техніки письма»] / Н. Онацький // Наша освіта. – 1929. – № 10-12. – С. 115.
13. Плахта Г. Реальні завдання / Г. Плахта // Трудова освіта. – 1922. – № 21-23 (березень-червень). – С. 7-13.
14. Рябоштан. Робота з книжкою в школах і ліквідація неписьменності та в школах I ступеня / Рябоштан // Наша освіта. – 1929. – (№ 3-5 травень-липень). – С. 52-53.
15. Самброс Ю. З п'ятирічного минулого «Нашої освіти» / Ю. Самброс // Наша освіта. – 1929. – № 10-12 (листопад-грудень). – С.11-21.
16. Самброс Ю. П'ять років. (До ювілею журналу «Радянська освіта») / Ю. Самброс // Наша освіта. – 1928. – № 8-10. – С.7-8.
17. Яловий Г. Краєзнавство як ґрунтовний момент в педагогічній підготовці вчителя / Г. Яловий // Наша освіта. – 1926. – № 10 (9 квітня). – С.1-3.

Подольяка Н.С. Роль педагогических журналов 20-х годов XX в. в утверждении большевистской идеологии советской системы образования на Сумщине

Проанализированы издания «Наша освіта» (1924-1930) и «Трудова освіта» (1920-1922) как влиятельный фактор формирования советской общественно-педагогической мысли 20-х годов XX в.

Ключевые слова: педагогическая пресса, информация, проблематика СМИ.

Podoliaka N.S. The role of educational journals of the 20-ies of the XX century in establishing of bolshevik ideology of the Soviet education system in Sumy region

The edition of «Our education» (1924-1930) and «Labour education» (1920 - 1922) are analyzed as an influential factor of formation of the Soviet social and pedagogical thought of the 20-ies of the twentieth century.

Key words: the pedagogical press, information, range of problems of MASS-MEDIA.

03.02.2013 р.